

NYT FRA SPROGNÆVNET

SEPTEMBER 2019 Dansk
Sprognævn

INDHOLD

Primus inter pares

Mindeord for Jørgen Eriksen,
tidligere seniorforsker i Dansk
Sprognævn

Punktum

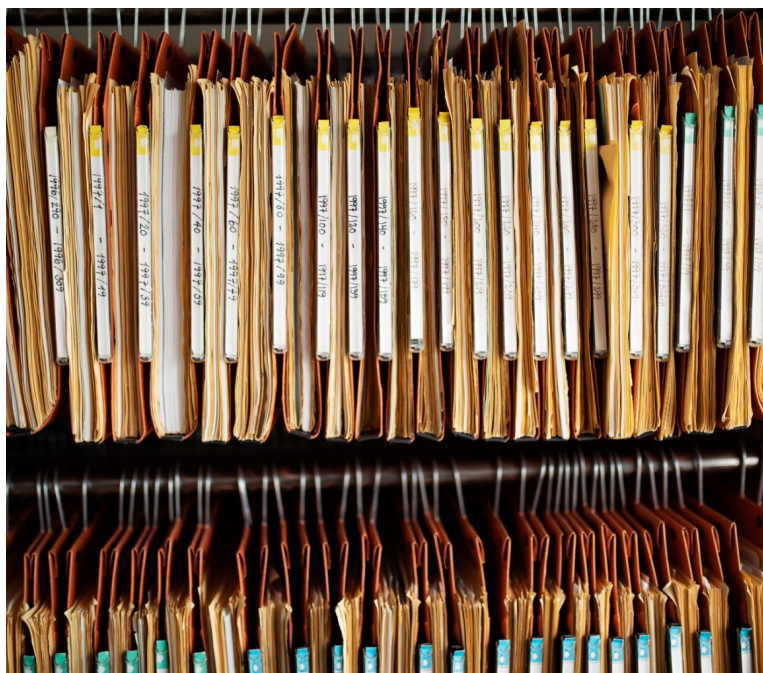
– et tegn i forandring

Dansk Sprogteknologi i Verdensklasse

Udvalgsrapport om
sprogteknologi og kunstig
intelligens for dansk

Spørgsmål & svar

■ Oute

Primus inter pares

Mindeord for Jørgen Eriksen, tidligere seniorforsker i Dansk Sprognævn.

PIA JARVAD
(f. 1946) er tidligere seniorforsker i Dansk Sprognævn

JØRGEN ERIKSEN døde d. 16.

februar 2019, 92 år gammel. Han blev ansat i Sprognævnet i 1962, hvor han efterfulgte Allan Karker,

som var nævnets første sekretær. Jørgen Eriksen gik på pension i 1990 efter lidt mere end 28 år i Sprognævnets tjeneste. I mange år efter kom han stadig jævnligt på Sprognævnet, fulgte med i hvad der foregik, og afleverede sine excerpter med nye ord, som han flittigt noterede sig i sin daglige avis, i radio og tv.

Det videnskabelige personale blev i det unge Sprognævn i 1962 udvidet til tre amanuenser, Jørgen Eriksen i maj, Jørgen O. Jørgensen i august og Arne Hamburger i september, og med Jørgen Eriksens bortgang er den sidste af de tre nu døde. De tre amanuenser blev dem der grundlagde Sprognævnets faglige og administrative arbejds gange, fortolkede de arbejdsopgaver som var nedfældet i bekendtgørelsen for Sprognævnet, og formede rammer for løsninger af opgaverne, så de rammer kunne række langt ud i fremtiden.

Sammen med kollegaen Arne Hamburger skabte han Sprognævnets svarsamling (der indeholder alle de svar som man gennem tiden har ment var værd at registrere og gemme til senere brug) og ordsamling (som indeholder alle de ord som Sprognævnets medarbejdere gennem tiden har registreret som nye i en eller anden forstand), som man har bygget videre på lige siden, og som er helt centrale i arbejdet i Sprognævnet den dag i dag. De to samlinger blev fra starten ordnet og systematiseret således at overførsel til elektronisk lagring og genfindning var umiddelbar

gennemførlig. Det må siges at være forudseende. Samlingerne er desuden en vigtig kilde til forståelse af sprogudvikling, sprognormering og sprog-holdninger i samfundet.

Mange af vores lidt ældre læsere vil huske Jørgen Eriksen fra artikler i *Nyt fra Sprognævnet*, fx *Discount-ord*, dvs. ord med *discount* på førstepladsen i en sammensætning, *Insiderhandel og insider*, og *Øko-ord*. Eriksens fokus var ofte semantiske udredninger om ord og ordpar, illustreret med fx artiklen om "Mere end" eller "flere end"? (At færdes i sproget. lagttagelser og synspunkter. *Dansk Sprognævns skrifter* 9, s. 91-98).

Jørgen Eriksen var en flittig ordsamler, og han havde et skarpt blik for netop semantiske ændringer i ordforrådet. Nye ord, som Sprognævnet omhyggeligt registrerer, er ikke blot at en ny ting skabes med en række nye ord til følge, som det er så tydeligt inden for fx it, men det er således også at gamle ord får nye betydninger, fx *komfortabel*, som siden 1956 bruges i betydningen 'rigelig', fx *en komfortabel sejr*, og *initiering*, som siden 1972 har betydet 'start, opstart, begyndelse', fx *finansiere initieringsfasen*. Den ældre brug er alene 'indvielse'. At opdage semantiske forskydninger i den daglige læsning kræver et særdeles godt sprogøre og stor viden om dansk sprog, og det havde Jørgen Eriksen.

Jørgen Eriksen studerede først teologi, men blev cand.mag. i dansk og religionshistorie. Han var en tur omkring undervisningen i gymnasieskolen, men det var ikke lige ham. Før han blev ansat i Sprognævnet, var han arkivar ved Landsarkivet i Odense. Gennem hele livet var han

Foto: Morten Axboe, 1990.

stærkt optaget af litteraturen, og da han blev ansat i Sprognævnet, fik han en særordning om forskningstid til at kunne fortsætte sine studier i litteratur. Forfatterne N.F.S. Grundtvig og ikke mindst Henrik Pontoppidan var hans store interesse. Derudover fik han publiceret en større videnskabelig artikel om Frederik Paludan-Müller, som han fuldførte i sine pensionistår.

Jørgen Eriksen arbejdede sammen med Arne Hamburger om forkortelser, og det resulterede i den første forkortelsesvejledning, som nævnet udgav i 1988. Den blev revideret i 2003 under titlen *Rigtigt kort* af to yngre kollegaer. Jørgen

» Eriksen deltog først alene, siden sammen med mig, i det store nordiske nyordsprojekt hvor det norske, svenske og danske sprognævn udarbejdede nyordsbøger efter ensartede principper og med oplysninger om nyordenes parallelle ord i de andre sprog. Jørgen Eriksen nåede at redigere bogstavet *b* og dele af bogstavet *p*, mens jeg, som fik en flerårig bevilling til udelukkende at arbejde med projektet, tog resten af alfabetet. Jørgen Eriksen var nemlig ikke lige til at frigøre fra sin meget væsentlige opgave som administrator i Sprognævnet. Det var ikke mindst dette arbejde som gjorde ham til *primus inter pares*, den første blandt ligemænd.

Dansk Sprognævn hyldede Jørgen Eriksen med et særnummer af *Nyt fra Sprognævnet* i anledning af at han blev pensioneret 1. oktober 1990. Her bidrog kollegaerne med artikler i taknemlighed overfor en læremester, vejleder og kollega.

Jørgen Eriksen var en meget privat mand, og han havde tætte skodder mellem sit arbejde, sin

familie og sine venner. Han blandede dem ikke sammen, kun lidt vidste vi kollegaer om hans andre verdner. Mærkeligt var det så da han kom på plejehjem, at opleve at de tætte skodder blev opløst en smule, og jeg hørte om hans liv udenfor Sprognævnet: familien, som han var tæt knyttet til, en cykeltur til Bergen, lange cykel- og vandreture rundt i Danmark og de årlige ophold i familiens sommerhus, på Rold Storkro og på badehotel ved Vesterhavet.

Den position som Sprognævnet har i dag, skyldes i høj grad det pionerarbejde som han sammen med sine samtidige kollegaer har lagt i udviklingen af nævnet som en åben, imødekomende og udadvendt institution som giver vejledning i det danske sprog til enhver der har behov. Hans betydning for Sprognævnet og for os der har kendt ham, har været kolossal.

Ære være hans minde.

Punktum – et tegn i forandring

MARIANNE RATHJE
(f. 1973) er seniorforsker i Dansk Sprognævn

METTE NIELSEN
(f. 1993) er kandidatstuderende ved danskstudiet på Syddansk Universitet

PUNKTUM ER SVÆRT AT UNDVÆRE

”Punktum er det vigtigste af alle tegn – det eneste som absolut ikke kan undværes”. Sådan står der i Håndbog i Nudansks artikel om punktumtegnet (Jacobsen & Jørgensen 2013: 496-499), og man skulle tro at de fleste sprogbrugere var enige i dette udsagn. I hvert fald har mange nok sværet ved at få mening i en tekst uden punktum end en med, som fx dette uddrag af en kronik hvor vi har fjernet alle tegn og store bogstaver:

”vi har begge overmalet alt skriftligt materiale forfattet og uddelt af vores børns folkeskole- og gymnasielærere sidste vinter hvor vi pludselig opdagede at vi ikke længere var i stand til at læse avis eller høre nyheder uden at græmme os i bund over de makabre sprogfejl vi dér blev ramt af i byger faldt det os naturligt at oprette en sprogblog” (Vraa & Staun 2012).

Uddraget giver fint mening *med* punktummer, men uden punktummer bliver teksten sværere at læse og forstå, særligt fordi man ikke umiddelbart forstår at adverbialet ”sidste vinter” indleder en ny sætning og ikke hører til den foregående.

Selvom mange nok stadig kan se fordelene ved at bruge punktum, er tegnet i disse år under pres – eller under udvikling, alt efter hvordan man opfatter indikationerne på forandring. Det er netop de nyere tendenser i brugen og opfattelsen af punktum der er emnet for denne artikel.

»

PUNKTUMMETS HISTORIE OG KORREKTE BRUG

De første tegn i dansk på noget der minder om et punktum, ses i to tekster fra perioden år 450-540, dvs. fra den såkaldte urnordiske periode hvor vi stadig skrev med runetegn (Hjorth 2018: 100). Der er tale om hhv. et tegn med fire prikker i rombeform (❖) og tre prikker efter hinanden (. . .). Senere, dvs. i 1200-1300-tallet, ser man 4-5 lodrette prikker over hinanden (⋮) som man mener har punktumfunktion. I denne periode ser man ligeledes det første eksempel på den enkeltstående prik vi kender i dag, der i tekster dengang bl.a. forekom foran stort bogstav når en ny oplysning begyndte (Hjorth 2018: 104-106).

Fra 1500-tallet ser man at punktummet i den udformning vi kender det i dag, bliver mere udbredt og konventionaliseret. Prikken bliver brugt som sluttegn og efter helsætninger og overskrifter samt som forkortelsespunktum (Jacobsen 2018: 112-114). I 1624 kommer så de første regler for tegnsætning på dansk, hvoraf det fremgår at punktum, som kaldes "punkt" eller "prik", er et sluttegn der viser at en periode er til ende.

I dag bruges punktum ifølge Håndbog i Nudansk først og fremmest som sluttegn. Punktum anvendes til at "afslutte selvstændige sætninger og til at afgrænse selvstændige sætninger i forhold til hinanden" (Jacobsen & Jørgensen 2013: 497). Af Retskrivningsordbogen fremgår det ligeledes at "(p)unktum kan bruges til at afgrænse og afslutte selvstændige eller forholdsvis selvstændige dele af en tekst, først og fremmest helsætninger (med eller uden ledsætninger)" (§ 41.1). Med formuleringen "kan" lægges der op til at punktum er et tilbud mere end et påbud. Det kan da også ofte diskuteres om komma også kunne bruges mellem helsætninger, men i artik-

len her går vi ud fra at punktum i de ovenstående tilfælde i Håndbog i Nudansk og Retskrivningsordbogen vil være det mest korrekte.

Nedenfor vil vi beskrive punktum som skilletegn og kommunikativt tegn i forskellige typer af tekster. Først vil vi beskrive brugen af manglende punktum *mellem* sætninger, dvs. meddelelsesinterne punktummer, dels i tekster fra uddannelsessektoren, dels på sociale medier. Dernæst vil vi rapportere fra en undersøgelse af manglende punktum i *slutningen* af kommentarer og beskeder, dvs. meddelelsesafsluttende punktummer, på sociale medier.¹

MEDDELELSESINTERNE PUNKTUMMER

Manglende punktum i skolestile

Der er forskellige forventninger til i hvilken grad en tekst overholder retskrivningsnormen. I tekster produceret af personer under uddannelse, forventer uddannelsesinstitutioner at eleverne eller de studerende overholder skriftsprogsnormen og fx sætter punktum ud fra de beskrevne regler, mens der ikke er samme forventninger til overholdelse i fx fritidstekster som dem på sociale medier (Sebba 2007). Hvordan ser det ud med brugen af punktum som meddelelsesinternt skilletegn i en genre som skolestilen, hvor der er en forventning fra lærerens side om at eleverne overholder skriftsprogsnormen? Det har vi set på i en samling af 53 skolestile (45.603

1 Begreberne *skilletegn*, *kommunikativt tegn*, *meddelelsesinterne punktummer* og *meddelelsesafsluttende punktummer* har vi fra Hougaard, Durup & Balleby (2018: 57-59).

ord) skrevet af 9 folkeskoleelever fra hhv. 8. og 9. klasse.²

I alt var der i stilene 273 forekomster af manglende punktum mellem sætninger, dvs. 5,2 manglende punktummer pr. stil og 6 manglende punktummer pr. 1000 ord. Der er i opgørelsen af manglende punktum i stilesamlingen tale om to typer: 1) *komma i stedet for punktum*, der som ovenfor nævnt måske ikke decideret kan regnes som en fejl, og 2) *ingenting i stedet for punktum*.³ Her er et eksempel fra stilene på hver af de to typer:

Komma i stedet for punktum:

Eks. 1:

Min mor har haft 3 heste, først fik hun en der hed Sisan, Sisan fik et føl der kom til at hedde Dandy.
(stil 6)

Ingenting i stedet for punktum:

Eks. 2:

Mig og min mormor sidder tit og spiller et spil som hun selv har fundet på, det hedder firkant, det er rigtig sjovt fordi jeg altid plejer at vinde.
(stil 46)

² 5 af eleverne er fra en skole i en mindre by i Østjylland, 4 af dem er fra en skole i en lille by på Midtjylland. Skolerne er tilfældigt valgt ud fra eksisterende kontakter, men med et ønske om geografisk spredning. 5 af eleverne var piger, og 4 af eleverne drenge. Alle er født mellem 1996 og 1998. Stilene blev indsamlet af Marianne Rathje til Dansk Sprognævns forskningsprojekt *R de nye medier 1 trusl mod skriftsprågd? Nye mediers påvirkning af det konventionelle skriftsprog* finansieret af Kulturministeriets Forskningspulje. Data blev indsamlet i 2013. Se Rathje (2018: 100-103) for en nærmere beskrivelse af data.

³ I undersøgelsen har vi ikke medtaget en tredje type, hvor punktum mangler meddelelsesafsluttende, eftersom det kun er *mellem* sætninger vi har undersøgt. Et eksempel på denne type, som altså ikke er med i optællingerne ovenfor, er *Jeg vil give bogen 4 stjerner ud af 5 stjerner,* hvor sætningen afslutter en stil. Denne type udgør 7 forekomster i materialet.

Ud fra den praksis som er beskrevet i Håndbog i Nudansk og i Retskrivningsordbogen, ville man forvente punktummer i eksempel 1 og 2 de steder vi har markeret med gult, eftersom selvstændige sætninger her afsluttes. Typen *komma i stedet for punktum* (eks. 1) er i stilematerialet den mest almindelige af de to typer. Denne type udgør 84,6 % af de manglende punktummer i de undersøgte stile (231 forekomster i alt og 4,4 forekomster pr. stil), mens typen *ingenting i stedet for punktum* (eks. 2) udgør 15,4 % (42 forekomster i alt og 0,8 forekomster pr. stil).

Lærernes vurdering af de manglende punktummers omfang

Da der så vidt vi ved, ikke er foretaget lignende undersøgelser af manglende punktum meddelelsesinternt i skolestile, er det vanskeligt at sige hvor repræsentative vores resultater er. Vi har derfor spurgt danskundervisere fra hhv. udskolingen i folkeskolen og fra gymnasiet hvordan de vurderer udbredelsen af manglende punktum, og om fænomenet er tiltaget eller aftaget i de senere år. Helt konkret har vi (i juli 2019) stillet dette spørgsmål i facebookgrupperne "Dansk-lærere i udskolingen" (grundskolelærere) og "Ideudvikling for danskundervisere" (gymnasielærere): "Oplever I at eleverne har problemer med at sætte punktum i deres danskfaglige opgaver, dvs. oplever I at der er blevet flere eller færre punktumproblemer de seneste 5-10 år?". En meningsmåling blev udarbejdet med svarmulighederne 1) "Færre problemer med punktum", 2) "Flere problemer med punktum" og 3) "Ingen ændring", og antallet af deltagere i de to meningsmålinger og resultaterne herfra kan ses i tabel 1:

»

	Grundskolelærere	Gymnasielærere
Antal deltagere⁴	275	267
Flere problemer med punktum	70,5 % (194)	88,8 % ⁵ (237)
Færre problemer med punktum	0,7 % (2)	0,4 % (1)
Ingen ændring	28,7 % (79)	10,9 % (29)

Tabel 1: Resultaterne af en meningsmåling i to facebookgrupper for hhv. grundskole- og gymnasielærere.

Størstedelen af de lærere der har deltaget i meningsmålingen, har altså svaret at de oplever flere punktumproblemer end tidligere, men færre grundskolelærere end gymnasielærere oplever dog at der er kommet flere punktumproblemer.

I kommentarerne under opslagene i facebook-grupperne uddyber lærerne deres oplevelser:

Jeg er i tiendeklasseregi og oplever at de svageste læsere har massive problemer med tegnsætning hvor punktum er 100 % ikke tilstede. De er fagligt stærke mundtligt men ingen forståelse for punktummets funktion. (grundskolelærer)

Jeg har ligeledes oplevet en markant negativ ændring. De skriver uden at sætte punktum, fordi de ofte ikke er bevidste omkring hvorfor man bør sætte punktum. Selv elever, som overordnet set er meget dygtige, kæmper med punktum. (gymnasie-lærer)

26 års erfaring. Ja, det er blevet meget værre. Især komma i stedet for punktum. Jeg hører hele tiden, at de har lært kun at sætte punktum, når de begynder på noget nyt. Dette har de opfattet tematisk, så når de skriver om samme delemne, vælger de komma. Vejen til at forstå, at noget nyt dækker over en ny, sproglig konstruktion, er ofte meget lang. (gymnasie-lærer)

Lærerne tilføjede også at der manglede undervisningsmateriale om punktum, og en har sendt os noget materiale hun selv har udviklet. Der var dog også kommentarer fra lærere der gik på at de ikke oplevede flere punktumproblemer end tidligere, fx:

Hen over de sidste 20 år, hvor jeg har været lærer, synes jeg ikke, at antallet af punktummer i elevernes stile har ændret sig. Det er de samme kommentarer, jeg skriver igen og igen. (grundskolelærer)

Manglende punktum på universitetet

Med den ovenstående undersøgelse af manglende punktum mellem sætninger i skolestile kan vi altså konstatere at dette ikke er et sjældent fænomen i de undersøgte stile på grundskoleniveau, og at det heller ikke er gået ubemærket hen blandt grundskole- og gymnasielærere. Mere

⁴ Pr. 29.7.2019.

⁵ Gymnasielærerne tilføjede selv svarmuligheden "Begrænset negativ ændring", som vi her tolker som at der menes at være sket en (mindre) ændring, og derfor er disse svar kategoriseret sammen med "Flere problemer med punktum".

overraskende er det måske at manglende punktum mellem sætninger også er udbredt i den anden ende af uddannelsessystemet, nemlig på universitetet. I en undersøgelse af de skriftsproglige kompetencer blandt førsteårsstuderende ved dansk- og journalistuddannelserne på Syddansk Universitet fandt Blom et al. (2017) således at den hyppigste fejl, dvs. afvigelse fra skriftsprognormen, var manglende eller fejlplaceret komma. Af disse kommafejl var forveksling af komma og punktum den næstmest udbredte fejl: Komma i stedet for punktum (eks. 1 og 3) udgjorde 15,8 % af alle fejlplacerede kommaer i undersøgelsen (Blom et al. 2017: 181). Her er et eksempel på

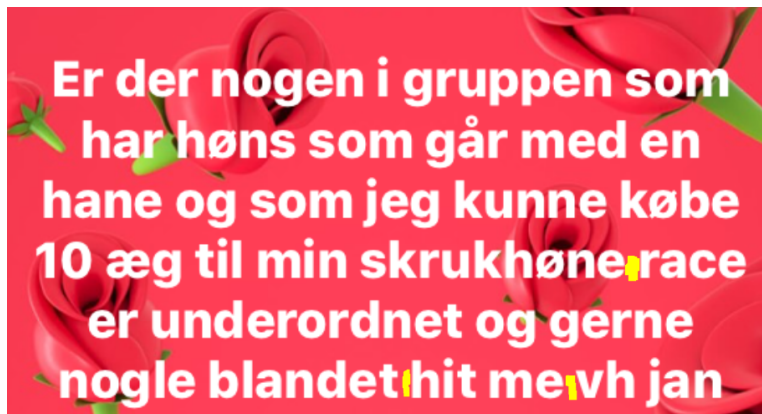
komma i stedet for punktum i universitetsopgaverne (markeret med gult):

Eks. 3:

Hvad artiklen mener med dette, er uklart, sammenhængen fremgår ikke.

Manglende punktum er altså dokumenteret i uddannelsesstexter, både i grundskolestile og i universitetsopgaver, men også på sociale medier, hvor forventningerne til korrekt sprogbrug måske er knap så store, finder vi eksempler på manglende punktum (markeret med gult):

Eks. 4:

Eks. 5:

Jeg sidder i en klasse med 29 elever, vi sidder 3 sammen ved et bord og jeg sidder selvfølgelig i midten, på min ene side har jeg en skide sød pige som elsker tyggegummi og gulerødder og det gi jo lidt sig selv, tyggegummi blandet med en pige der ikke har lært at lukke munden når hun tygger og så gulerødder som selvfølgelig larmer når man spiser dem.

» Både eksempel 4 og 5 er fundet på Facebook i foråret 2019 fra en bygruppe (eks. 4) og en gruppe for brugere med en lidelse (eks. 5). I begge eksempler er punktum helt fraværende mellem sætningerne (type 2 ovenfor). Manglende punktum mellem sætninger findes altså både i uddannelsestekster med høje forventninger til overholdelse af skriftsprøgnormen og i tekster på sociale medier med lavere forventninger om at disse lever op til skriftsprøgnormen.

MEDDELELSESAFLUTTENDE PUNKTUMMER

Manglende punktum som afslutning på kommentarer

Ovenfor har vi beskrevet manglende punktum mellem sætninger i tekster fra uddannelsessystemet og fra sociale medier, mens vi i dette afsnit vil fokusere på manglende punktum som afslutning i kommentarer på sociale medier.

Reglerne for brug af punktum, som er beskrevet ovenfor, udfordres nemlig i kommentarer på sociale medier. Det gør de for det første fordi emojis er udbredt på sociale medier, og disse står ofte i slutningen af en kommentar. Derfor kan man være i tvivl om hvorvidt man både skal sætte en emoji OG et punktum ved slutningen af kommentaren, eller om man kun skal sætte emoji'en, dvs. udelade punktummet selvom en sætning egentlig er afsluttet. På baggrund af denne tvivl udgav Sprognævnet i 2011 en lille vejledning i retskrivning af sms-tekster, hvoraf det fremgik at emoji'en (dengang kaldet "smiley") kunne gøre det ud for sluttegn, og at man derfor ikke behøvede at sætte punktummet også (Dansk Sprognævn 2011).

For det andet udfordres punktummet i kommentarer på sociale medier fordi der, blandt nogle, er opstået en konvention om at man hverken

sætter emoji eller punktum når den sidste sætning er slut – se eks. 6 fra en facebookinteraktion og eks. 7 fra en sms-udveksling nedenfor:

Eks. 6:

Eks. 7:

Øv, jeg fik ikke stillingen i Aalborg 😞 de valgte en som ville flytte derop

Det giver ikke forståelsesproblemer at det sidste slutpunktum ikke sættes, eftersom man grafisk kan se at kommentaren/beskeden er slut. Tilhængere af denne praksis uden sluttegn vil mene at det sidste slutpunktum er overflødig, og når det alligevel står der, ville det svare til at man sagde "slut" i en mundtlig samtale når man var færdig med at tale (jf. Thorsen 2019). Andre står derimod stejlt på at det korrekte altid er at slutte en sætning med punktum, jf. nedenstående udsagn fra en polemik i en facebookgruppe om sprog (fra april 2019):

● [Redacted] Beskeden er slut når man trykker send eller return, så det er ikke nødvendigt med et sluttegn

Synes godt om · Svar · 15 u

● [Redacted] Der er mange ting som ikke er nødvendige, men korrekte alligevel. Med et punktum viser du at beskeden er slut. Jeg betragter det som sløseri uden sluttegn.

Synes godt om · Svar · 15 u

● [Redacted] Se selv hvor uprofessionelt det ser ud, og du er jo ikke et barn.

● [Redacted] Det skal du have lov til

Synes godt om · Svar · 1 min

Synes godt om · Svar · 15 u

Brugen og bedømmelsen af meddelelsesafsluttende punktummer ligger altså ikke fast. Vi vil dog gerne vide noget om forskellige måder at afslutte en kommentar på, og hvorfor man måske bør vælge den ene afslutning frem for den anden, ligesom vi gerne vil vide om det virkelig kun er de unge der ser bort fra retskrivningsnormen på sociale medier, eller om også voksne fravælger punktummet. Derfor opstillede vi følgende liste med spørgsmål som vi ønskede at få besvaret i undersøgelsen:

- Hvordan afsluttes en kommentar på Facebook?
- Er der en (alders)forskel på hvordan unge piger og voksne kvinder afslutter deres kommentarer?
- Hvorfor bliver kommentarerne afsluttet som de gør?

Nedenfor vil vi rapportere fra en undersøgelse af

punktum i kommentarer på Facebook⁶ (Nielsen 2018), der svarer på disse spørgsmål.

Mht. det første spørgsmål, dvs. hvordan en kommentar afsluttes på Facebook, er dette undersøgt ud fra 860 kommentarer skrevet af brugere på facebooksiderne for magasinerne *Vi Unge* og *Woman* indsamlet i vinteren 2018. Målgruppen for *Vi Unge* er piger på 12-17 år, mens målgruppen for *Woman* er kvinder på 18-35 år (Aller mediesalg 2019, Benjamin Media 2019).

I gennemgangen af facebookkommentarerne viste der sig fire måder at afslutte på:

- 1) Den traditionelle måde, hvor kommentaren bliver afsluttet med et punktum.

⁶ Undersøgelsen er foretaget af den ene af denne artikels forfattere, nemlig Mette Nielsen, til en opgave i faget "Sprogbrug på sociale medier" på danskuddannelsen ved Syddansk Universitet i 2018. Det havde været optimalt at undersøge begge køn, men at informanterne kun er kvinder/piger, skyldes at det var de informanter det kunne lade sig gøre at få fat på i det tidsrum opgaven skulle skrives.

»

Eks. 8:

● [redacted] Det er vist mig det der. Fatter ikke folk ikke kan forstå det.

2) Kommentaren afsluttes med en emoji (eller flere).

Eks. 9:

● [redacted] hov hov.
Det har jeg da styr på 😏😏

3) En kombination af 1) og 2), dvs. hvor kommentaren afsluttes med en emoji og et punktum (eller omvendt).⁷

Eks. 10:

● [redacted] det må være en del af vores opdragelse, jeg kan også sætte flueben ved mange af dem. 😏😏

4) Kommentaren afsluttes uden hverken punktum eller emoji, dvs. kommentaren bliver sendt når det sidste bogstav er tastet.

Eks. 11:

● [redacted] får det faktisk helt dårligt af at kigge på det. Kan slet ikke håndtere det

For at finde ud af om der er forskel på hvordan unge piger på *Vi Unges* facebookside og voksne kvinder på *Womans* facebookside afslutter deres kommentarer (undersøgelsesspørgsmål 2), blev en procentudregning af de fire måder at afslutte kommentarer på foretaget. Beregningen viste at de ældste, dvs. kvinderne der var *Womans* målgruppe, i 59 % af tilfældene anvendte emojis til at afslutte deres kommentarer, dvs. mulighed 2

ovenfor. Heroverfor var det kun 17 % af de unge i *Vi Unges* målgruppe der anvendte emojis som afslutning. Det mest almindelige for de unge var slet ikke at anvende noget sluttegn, dvs. hverken emoji eller punktum, altså mulighed 4 ovenfor: I 69 % af de unges kommentarer var dette tilfældet. I modsætning hertil var det kun 17 % af kvinderne der hverken anvendte emoji eller punktum.

Det betyder altså at hverken de unge piger eller de voksne kvinder har punktummet som den hyppigste måde at afslutte en kommentar

⁷ Her er der manglende punktum mellem sætningerne.

på, dvs. mulighed 1 og 3. Den mindst udbredte afslutning er kombinationen af punktum og emoji, dvs. mulighed 3, med 2 % blandt de unge og 10 % blandt kvinderne. Den næstmindst udbredte afslutning er den traditionelle måde med punktummet som afslutningstegn, dvs. mulighed 1, med 12 % blandt de unge piger og 14 % blandt kvinderne.

Det ligger fint i forlængelse af denne konstatering i Jensen (2017): "Hvor der for nogle år siden var en tendens til både at have smiley og punktum som afslutning, er den nye tendens at man simpelthen erstatter punktum med smiley." I det hele taget er det altså mulighederne med punktum (dvs. 1 og 3) der er de mindst anvendte. Er disse resultater mon et udtryk for at forfatterne til de undersøgte kommentarer ikke ved at man afslutter sætninger med punktum, eller har de mon en særlig viden om de sociale medier som en genre med en specifik sprogbrug?

Interviews med unge om punktum i beskeder

For at få viden om hvorfor kommentarerne afsluttes som de gør på de to facebooksider, blev 10 interviews med piger fra en folkeskole på Fyn i aldersgruppen 14-16 år foretaget. Som en del af interviewet blev der udformet fiktive beskeder fra Facebook som pigerne skulle reagere på. I beskederne stod der "Jeg går i Netto" efterfulgt af én af de fire afslutninger nævnt ovenfor, dvs. med/uden emoji/punktum. Efter interviewene blev en *meningskondensering* foretaget, dvs. at de overordnede temaer og udsagn blev fremanalyseret (Kvale & Brinkmann 2015). Meningskondenseringen viste seks temaer og udsagn der beskriver de forhold som pigerne sagde var vigtige i deres anvendelse og forståelse af afslutningerne på Facebook. Vi vil i det følgende fokusere på de to temaer der havde flest udsagn.

På baggrund af meningskondenseringen fremgik det at særligt *humøret* har indflydelse på

hvordan en besked bliver afsluttet. Man kunne umiddelbart tro at dette mest havde at gøre med valget af emoji, men faktisk nævnte flere af de interviewede piger også punktummet som en måde at vise humør på. Som citaterne, der er gengivet talesprog fra interviewene, nedenfor illustrerer, er der måske en god grund til at afslutningen med punktum er så forholdsvis upopulær i de undersøgte facebookkommentarer:

"Og så det med punktummet virker jo lidt mere koldt og kontant. "Jeg går i Netto", og der er ikke mere der." (om besked med punktum, dvs. mulighed 1 ovenfor)

"Jeg ved ikke, men sådan når jeg læser den der "Jeg går i Netto punktum". Det lyder sådan, ja, det er sådan lidt hårdt i det, synes jeg, fordi man så siger punktum og sådan." (om besked med punktum)

"Og den her, den er bare sådan punktum. Det er at personen er sur og går i Netto." (om besked med punktum)

Punktummet er ifølge flere af de interviewede piger således ikke bare et neutralt skrifttegn der markerer en afslutning på en besked. Tværtimod synes der at være et langt større potentiale i punktummet, hvor det, ligesom emojien, kan være med til at udtrykke afsenderens humør. Dette kunne tyde på at man skal passe på med at sende en besked afsluttet med et punktum på de sociale medier – medmindre man vil udtrykke at man er sur.

Udover at punktummet kan signalere afsenderens humør, fremhævede nogle af pigerne også beskeden uden sluttegn som den *hurtigste* måde at afslutte en besked på:

”Altså, det der er den hurtige.” (om besked uden sluttegn, dvs. mulighed 4 ovenfor)

”Det er nok den her der er nemmest.” (om besked uden sluttegn)

Det kan altså både være den hurtige afsendelse af beskeden og humøret hos afsenderen der er afgørende for om afslutningen af en besked bliver med eller uden punktum. Hougaard (2014) fremhæver netop at noget af det der kendetegner sproget på sociale medier, er økonomisering af tid, dvs. at det skal gå hurtigt, og kompensati- on for det manglende kropssprog i skriftsproget, som fx kommer til udtryk via emojis. På baggrund af resultaterne fra Facebook virker det som om kvinderne på *Womans* facebookside lægger større vægt på kompensationen for de manglen- de fysiske signaler end hurtighed, fordi de oftest bruger emojis som kommentarafslutter. Derimod virker det som om de unge piger fra *Vi Unges* facebookside med deres fravalg af både emoji og punktum vægter hurtighed højere end kompen- sationen.

Men betyder fravalget af punktum i afslut- ningerne at danskerne ikke længere kan finde ud af at sætte punktum i digitale beskeder og kommentarer? På baggrund af pigernes svar under interviewet var der ikke noget der indike- rede at de ikke kendte reglerne for punktum. Til gengæld virkede det som om at de havde et godt genrekendskab til sproget på sociale medier, og måske er de manglende punkummer netop en måde at vise dette genrekendskab på:

”Det [dvs. punktum] er ikke noget vi tænker over når vi bare skriver til hinanden.” (om besked med punktum, dvs. mulighed 1 oven- for)

”Jeg synes man lægger meget mærke til når der er punktum. Det er lidt gammeldags, tænker jeg, når jeg ser dem her.” (om beske- der med punktum samt punktum og emoji, dvs. mulighed 1 og 3 ovenfor)

På sociale medier er et punktum altså ikke bare et punktum. Det kan indeholde informationer om afsenderens humør, og om hvordan vedkommen- de tolker kommunikationssituationen.

ER NORMER FRA SOCIALE MEDIER OVERFØRT TIL UDDANNELSES- TEKSTER?

Vi har i denne artikel redegjort for nyere tenden- ser i brugen og opfattelsen af punktum mellem sætninger og som afslutning i beskeder og kommentarer, dvs. meddelelsesinternt og -af- sluttende. Vi fandt ud af at manglende punktum mellem sætninger er udbredt både i grundskolen, gymnasiet og på universitetet, og især er komma i stedet for punktum udbredt. På et socialt medi- um som Facebook fandt vi ud af at det næstmest upopulære er at afslutte sin kommentar med punktum, mens det veksler med alderen hvorvidt man i stedet afslutter med emoji (voksne) eller uden noget (unge). Aldersforskellen kan give en indikation på at det at afslutte kommentarer på sociale medier i fremtiden bliver uden hver- ken emoji eller punktum, eftersom det er hvad de unge gør. De unge forklarer den manglende afslutning med punktum med at det virker koldt eller surt, og at det også går hurtigst hvis man hverken afslutter med emoji eller punktum.

Som vi har nævnt tidligere, går man ud fra at der ikke er så høje forventninger til overholdelse af retskrivningsnormer på sociale medier – men i stedet er der måske opstået en anden norm på sociale medier, nemlig den om ikke at sætte det meddelelsesafsluttende punktum. Er det mon

normerne fra sociale medier som gør at de unge i deres skolestile og universitetsopgaver, hvor forventninger til sproglig korrekthed er høje, ikke bruger punktum eller erstatter punktummet med et komma? Denne lærer er ikke i tvivl:

”for mine elever er punktum i en SMS et statement om, at noget er alvorligt ment og ikke noget man skal tage let på. Så forstår jeg godt, at punktum i en dansk skriftlighed ikke længere kan betragtes som pause-symbol...”. (kommentar i facebookgruppen ”Dansk lærere i overbygningen”)

Hougaard, Durup & Balleby (2018) skelner mellem skilletegn, som er en måde at adskille sætninger på, og kommunikative tegn som ”bruges for at præcisere de roller som afsender og modtager har i en interaktionssituation”, dvs. hvordan man skal forstå meningen med det skrevne. Med disse begreber kan man udtrykke lærerens formodning om afsmitning af normer fra sociale medier således: Måske forveksles punktum som skilletegn med punktum som kommunikativt tegn, og derfor ser vi manglende punktummer i tekster produceret på uddannelsesinstitutioner.

Om de manglende punktummer skyldes en overførsel af normer fra sociale medier, om punktummet i vore dage opfattes som ”for voldsomt” (Thorsen 2019), dvs. for stor en pause i modsætning til den mindre pause som kommaet udgør, eller de unges skriftsproglige kompetencer når det gælder brugen af punktum i uddannelses tekster, er blevet ringere, må fremtidige studier vise.

Referencer

Aller Mediesalg (2019): *Vi Unge. Målgruppe*. Senest tilgået d. 22.1.2019 på: <http://www.allermediesalg.dk/medier/vi-unge/>
Benjamin Media (2019): *Woman Special*. Senest tilgået d. 22.1.2019 på: <https://mediakit.dk/print/woman-special/>

- Blom, Jonas Nygaard, Marianne Rathje, Bjarne le Fevre Jakobsen, Kenneth Reinecke Hansen, Jesper Tinggaard Svendsen, Alexandra Holsting, Thit Wedel Vildhøj og Anna Vibeke Lindø (2017): ”Linguistic Deviations in the Written Academic Register of Danish University Students”, i: *Oslo Studies in Language* 9 (3), s. 169-190.
- Dansk Sprognævn (2011): *Sms-tekster og retskrivning*, <https://dsn.dk/retskrivning/sproghjaelp-1/sms-tekster-og-retskrivning/view?searchterm=sms>
- Hjorth, Ebba (2018): ”Tegnsætning. Før 1500”, i: Ebba Hjorth et al.: *Dansk Sproghistorie*, bd. 2, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Aarhus Universitetsforlag, København/Aarhus, s. 99-109.
- Hougaard, Tina Thode (2014): ”Sproglige forandringer i de nye medier – fra chatstil til hashtagpoesi”, i: *NyS, Nydanske Sprogstudier* 46, s. 39-66.
- Hougaard, Tina Thode, Trine Durup & Lasse Balleby (2018): *Sprog i sociale medier*, Dansk lærerforeningen, København.
- Jacobsen, Henrik Galberg (2018): ”Tegnsætning. Efter 1500”, i: Ebba Hjorth et al.: *Dansk Sproghistorie*, bd. 2, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Aarhus Universitetsforlag, København/Aarhus, s. 111-130.
- Jacobsen, Henrik Galberg & Peter Stray Jørgensen (2013): *Politikens Håndbog i Nudansk*, 6. udgave, Politikens Forlag, København.
- Jensen, Eva Skafte (2017): ”Smiley som erstatning for punktum”, i: *Nyt fra Sprognævnet*, december 2017.
- Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2015): *Interview. Det kvalitative forskningsinterview som håndværk* (3. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, Mette (2018): *Hvordan afsluttes et indlæg på Facebook? – En kvalitativ og kvantitativ undersøgelse af yngre samt ældre kvinders indlægsafslutninger på et socialt medie*. Upubliceret opgave indleveret på danskfaget ved Syddansk Universitet i kurset ”Sprogbrug på sociale medier”.
- Rathje, Marianne (2018): ”Genre- og kontekstanalyse: Verbale kortformer i unges digitale tekster og skoletekster”, i: Andreas Stæhr & Kristine Køhler Mortensen (red.): *Sociale medier og sprog. Analytiske tilgange*, Samfundslitteratur, København, kapitel 4, s. 93-120
- Retskrivningsordbogen*, 4. udg. 2012, Dansk Sprognævn, findes på dsn.dk.
- Sebba, Mark (2007): *Spelling and society: The culture and politics of orthography around the world*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Thorsen, Lotte (2019): ”Er du lidt pissed off eller hvad? Det må du da være, siden du slutter din sætning med et punktum”, i: *Politiken*, 23.4.2019.
- Vraa, Mick & Susanne Staun (2012): ”Lær det nu bare”, i: *Politiken*, 8.11.2012.

Dansk Sprogteknologi i Verdensklasse

Udvalgsrapport om sprogteknologi og kunstig intelligens for dansk

I begyndelsen af 2018 nedsatte kulturministeren et sprogteknologisk udvalg under Dansk Sprognævn. Udvalgsarbejdet blev afsluttet i april 2019, og her kan du læse om udvalgets rapport, konklusioner og forslag.

SABINE KIRCHMEIER (f. 1955) er international rådgiver i Dansk Sprognævn

UDVALGET HAR i løbet af 2018 inddraget mere end 120 offentlige og private institutioner og virksomheder i en række workshops og seminarer for at afdække behovet og afsøge mulighederne for at understøtte brugen af dansk i forbindelse med kunstig intelligens. Resultaterne blev den 25.4.2019 præsenteret i rapporten **Dansk Sprogteknologi i Verdensklasse**.

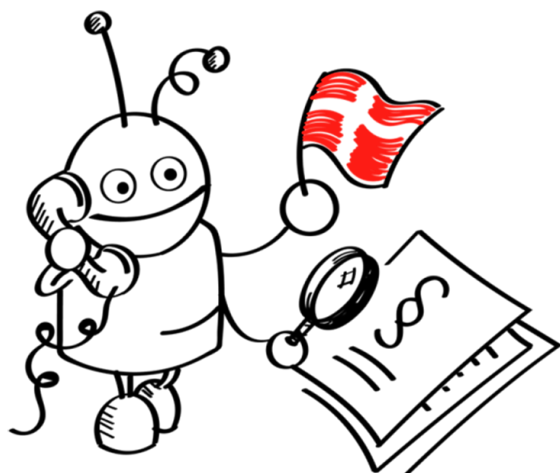
En stor del af vores viden er formuleret på et sprog, og størstedelen af den viden vi har om Danmark, om danske forhold og om hinanden, er naturligvis formuleret på dansk.

SPROGDATA UDFORDRER COMPUTERE

Kunstig intelligens er typisk baseret på analyser af store datamængder. Det giver gode og lettilgængelige resultater når disse data er tal, men det er en langt større udfordring når data består af sprog i form af tale og tekst.

Tal er entydige og svarer til den måde computere er indrettet på. Sprog er mangetydigt og langt mere komplekst fordi det er en del af vores eksistens og tæt sammenvævet med vores viden om verden, den måde vores samfund er opbygget på, og med den kultur vi er opvokset i.

Langt de fleste systemer som har en sproglig kapacitet der er baseret på kunstig intelligens, er udviklet på basis af data fra andre sprog, først og fremmest engelsk. De afspejler derfor en forestilling om en verden, et samfund og en kultur som ikke stemmer overens med vores. Derfor skal systemer som bruger kunstig intelligens, udvikles på basis af danske sprogdata for at kunne fungere optimalt og gøre nytte i vores samfund.

SPROGTEKNOLOGI DER KAN DANSK

Det at udvikle chatrobotter, taleassistenter, tekstanalysesystemer, automatisk oversættelse m.m. med høj sproglig kvalitet for dansk er en enorm udfordring for de globale og lokale virksomheder. De investeringer som skal til, er for høje i forhold til den indtjening man kan forvente i det danske sprogområde, og det modvirker udviklingen af sprogteknologi for dansk i et sundt og konkurrencedygtigt marked.

INVESTERINGER, VÆRKTØJER, UDDANNELSE OG FORSKNING

Der er brug for offentlige investeringer i åbne sprogresurser, dvs. frit tilgængelige sproglige datasamlinger, og bedre værktøjer til dansk sprogforståelse (tale og tekst) for at det danske samfund kan få udbytte af den nye teknologi. Samtidig bør der investeres mere i uddannelse og forskning i dansk sprogteknologi for at dansk også kan være med i fremtidens systemer.

Udvalget foreslår derfor:

1. At der oprettes en organisation som har til opgave at koordinere indsatsen for dansk sprogteknologi
2. At der oprettes en dansk sprogbank som skal understøtte udviklingen og vedligeholdelsen af danske produkter baseret på sprogteknologi og kunstig intelligens, bl.a. ved at gøre danske sprogresurser og sprogværktøjer frit tilgængelige; også en dansk termbank skal gøres frit tilgængelig
3. At uddannelse i dansk sprogteknologi prioriteres
4. At forskning i dansk sprogteknologi styrkes.

Udvalget foreslår endvidere at offentlige institutioner får mere fokus på at de ved at stille sproglige data til rådighed kan være med til at sikre brugen af dansk på alle samfundsområder.

Læs mere om sprogteknologiudvalgets arbejde og rapportens anbefalinger på

www.sprogtek2018.dk.

VIDSTE DU ...

... at vi på dansk skriver *brexit* med lille, mens man på engelsk som regel skriver det med stort? Du kan i øvrigt valgfrit skrive *en brexit*, *brexitten* og *et brexit*, *brexittet*. Det skyldes at *exit*, som jo indgår i *brexit*, både kan være fælleskøn og intetkøn.

Oute

Kunne I ikke ændre betydningen af verbet *oute* i Retskrivningsordbogen fra 'afsløre som homoseksuel' til 'afsløre andres kønsidentitet eller seksuelle orientering uden deres samtykke'?

I ordbogen Nye ord i dansk 1955 til i dag (www.dsn.dk/noid) findes der to definitioner af verbet *oute*, nemlig 1) 'afsløre en (kendt) persons homoseksualitet' og 2) 'afsløre el. offentliggøre nogens sande identitet, hemmeligheder, skjulte karaktertræk el.lign.'.

Ordbogsdefinitionerne i Retskrivningsordbogen skal ikke betragtes som fuldstændige beskrivelser af de enkelte opslagsords betydning,

og ordbogen kan ikke bruges som facitliste for ordenes betydning. Det er bl.a. derfor vi ikke har angivet begge de betydninger der findes i Nye ord i dansk, som jo også udarbejdes af Sprognævnet. Når det er sagt, vil vi overveje at ændre betydningsoplysningen af *oute* ved næste opdatering af Retskrivningsordbogen.

MHA

Kommende udgivelse om engelsk-påvirkningen af dansk skriftsprog

Sprognævnets forskningsprojekt om påvirkningen af fremmede sprog på dansk er nu afsluttet, og i den anledning udsender vi i det sene efterår 2019 forskningsrapporten *Yes, det er coolt. Moderne Importord i Danmark*. Dansk Sprognævnets konference *Importord i Dansk*. København 7. november 2018, der er bind 6 i [Sprognævnets konferenceserie](#).

Illustration: Katrine Clante.

Konferencerapporten indeholder artikler om især den engelsksprogede påvirkning af dansk skriftsprog. Artiklerne er skrevet af nuværende og tidligere medarbejdere i Dansk Sprognævn, og der er desuden bidrag fra forskere fra Københavns Universitet og fra Universitetet i Bergen.

[Læs mere om rapporten på Sprognævnets hjemmeside.](#)

NÆSTE NUMMER UDKOMMER I DECEMBER 2019

Dansk
Sprognævn

VIDSTE DU ...

... at første ord efter et kolon skrives med stort eller lille begyndelsesbogstav, afhængigt af hvad der følger efter kolonet?

Hvis der kommer en helsætning efter, skrives der med stort begyndelsesbogstav:

Han spurgte om vej til Tivoli: Han kender vist ikke København særlig godt.

Hvis der kommer en ledsætning eller sætningsdel efter kolon, skrives der med lille begyndelsesbogstav:

Han sagde nøjagtig det jeg havde forventet: at han aldrig havde set hende før.

Der nedbrændte et par mindre bygninger: laboratoriet og kontoret.

Læs mere i § 11 i [Retskrivningsreglerne](#).

- Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen
- Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Ida Elisabeth Mørch og Marianne Rathje
- ISSN: 2446-3124
- Layout: Pernille Kleinert
- DTP: Jannerup A/S

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skaftø Jensen
IEM	Ida Elisabeth Mørch
JS	Jørgen Schack
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MR	Marianne Rathje
PJH	Peter Juel Henriksen
SK	Sabine Kirchmeier
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer 4 gange om året og er gratis. **Tilmelding sker på Sprognævnets hjemmeside.** Så får du en e-mail 4 gange om året, dvs. hver gang bladet udkommer.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:

- Hjemmesiden: dsn.dk
- LinkedIn: [Dansk Sprognævn](#)
- Facebook: [Dansk Sprognævn](#)

Dansk
Sprognævn

Adelgade 119 B

5400 Bogense